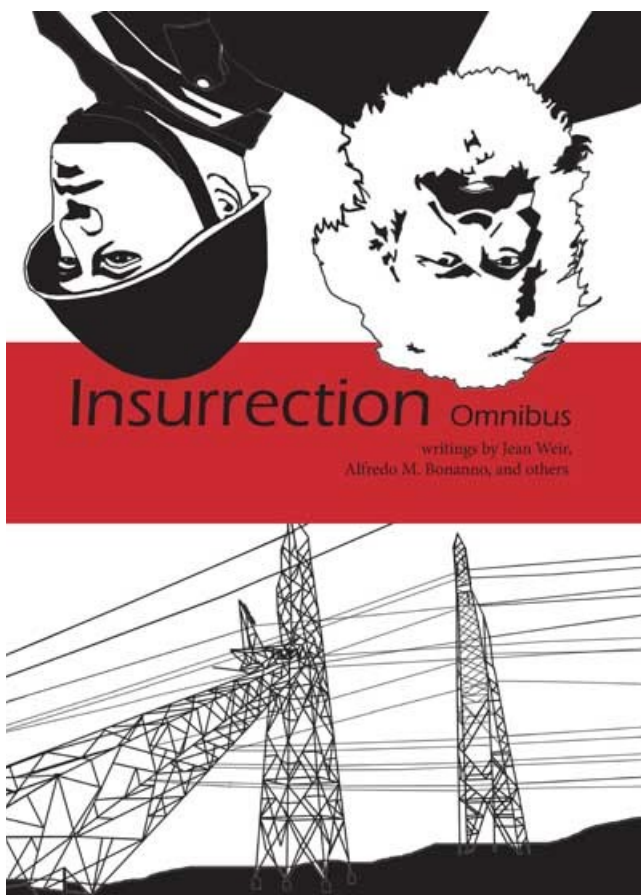

Αυτόνομοι πυρήνες βάσης

Alfredo Maria Bonanno

Αυτόνομοι πυρήνες βάσης

Τίτλος πρωτοτύπου: **Nuclei autonomi di base**

Συγγραφέας: **Alfredo Maria Bonanno**

Απόδοση στα ελληνικά:
μεταφραστική ομάδα wormhole,
ένα μεταφραστικό εγχείρημα
που γεφυρώνει τον αναγνώστη
με διάσπαρτα κείμενα ανά τον κόσμο.

Θεωρούμε πώς η ανταλλαγή γνώσης και εμπειριών
δεν θα πρέπει να υφίστανται ως μορφή εμπορεύματος.
Γι' αυτό πήραμε την απόφαση, με ότι μέσο διαθέτουμε,
να παρέχουμε ανοιχτή πρόσβαση σε βιβλία,
κείμενα, άρθρα, δοκίμια, κυρίως ξενόγλωσσα,
σε αυτούς που δεν μπορούν να έχουν,
λόγω οικονομικής δυσπραγίας
ή/και που δεν γνωρίζουν καλά μία ξένη γλώσσα.

Μία μορφή αλληλεγγύης, αν θέλετε,

για την προσέγγιση στην παραγωγή γνώσης,
μέσα από διαδικασίες αυτομόρφωσης αλλά και
υποδείξεις υλικού για μεταφράσεις τις οποίες
μπορείτε να στείλετε στο: `wormhole_txt (at) riseup.net`

Φεβρουάριος, 2025

Πηγή: pantagruel-provocazione/autonomous-base-nuclei

Αρχική πηγή: 'Nuclei autonomi di base', Teoria e partica dell'insurrezione, Catania, 1984, pp. 112-117

Αυτόνομοι πυρήνες βάσης

Η ανάλυση των μέσων του αγώνα δεν μπορεί να αγνοήσει την αξιολόγηση των συνθηκών κάτω από τις οποίες διεξάγεται ο αγώνας. Η προετοιμασία ενός μέσου που είναι ικανό να επιτεθεί και να νικήσει το σχέδιο των αφεντικών απαιτεί επομένως μια αναλυτική προσπάθεια που υπερβαίνει αυτό που οι απλές τεχνικές λεπτομέρειες του μέσου θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε υποθέσεις.

Οι αυτόνομοι πυρήνες βάσης είναι ελάχιστα μέσα παρέμβασης στην πραγματικότητα του αγώνα. Είναι η μικρότερη οργανωτική μορφή, που επιτρέπει την ανασυγκρότηση -στο επίπεδο της επανάστασης- του ατομικού ιστού, ο οποίος κινδυνεύει πάντα να διαρραγεί κατά την επαφή με τις καθημερινές προσκλήσεις.

Ένα παλιό ή ένα νέο μέσο αγώνα; Η απάντηση δεν είναι απλή. Η μακρά ιστορία της εκμετάλλευσης βλέπει την επίμονη επανεμφάνιση μορφών που συχνά έρχονται να απορριφθούν σε ορισμένες φάσεις του αγώνα, για να επανεμφανιστούν και να απορριφθούν ξανά. Μόνο ένας εξωτερικός παρατηρητής θα έβλεπε αυτές τις «επιστροφές» ως απλά αναβαπτισμένα τρόπαια του παρελθόντος. Επί της ουσίας, ένα μέσο αγώνα αποκτά νόημα (όχι απλώς ένα «νέο» νόημα) όταν εγκαθιδρύει μια ουσιαστική σχέση με το επίπεδο της σύγκρουσης στην παρούσα φάση.

Σε αντίθετη περίπτωση, όχι μόνο δεν θα είναι ένα «νέο εργαλείο», αλλά δεν είναι καν εργαλείο, θα αποτελεί μονάχα μια εξαρτημένη παλινδρόμηση της ίδιας της εξουσίας.

Η θεαματική¹ φάση της καπιταλιστικής κυριαρχίας τείνει σήμερα να υποχωρήσει. Το στοιχείο της αναπαράστασης που επέτρεψε τη μεταφορά της ζωής μέσα στα προκαθορισμένα όρια των ρυθμών της ανταλλαγής, μετατρέποντας τον άνθρωπο και τα πράγματά του σε συμβολικές αφαιρέσεις, έχει πάρει τη μορφή της επαναληπτικότητας¹¹.

Οι σχέσεις ανταλλαγής στις οποίες είχε επιτευχθεί μια υποτιθέμενη αρμονία έχουν πλέον μετατραπεί σε επαναλήψεις, αλλάζοντας όχι μόνο τη σχέση του ανθρώπου και των πραγμάτων του στο πλαίσιο της παραγωγικής διαδικασίας, αλλά και τη σχέση του ανθρώπου και του χρόνου.

Με τον ερχομό της κυριαρχίας της επαναληπτικότητας ο χρόνος αποθηκεύεται, συσσωρεύεται.

Ας πάρουμε δύο οριακές περιπτώσεις. Η οργάνωση της παραγωγής στόχευε στο «κάνετε ότι πιστεύετε»¹ σε έναν κόσμο όπου η βία εισήλθε στο θέαμα της εξάλειψης της βίας μέσα στην αρμονία της παραγωγής. Το εργοστάσιο ήταν ένα μικροσκοπικό μοντέλο της αρμονικής κοινωνίας όπου οι κοινωνικές συγκρούσεις επιλύονταν με την κατά προσέγγιση (αλλά πάντα ικανοποιητική) επίλυση των τεχνικών προβλημάτων των αφεντικών.

Η παραγωγή υιοθέτησε θρησκόληπτες πρακτικές. Οι εμπορικές ανταλλαγές άρχισαν να βιώνονται μέσω του εξορθολογισμού της επιστημονικής γνώσης. Το θέαμα της παραγωγής έγινε το θέαμα της αρμονίας. Όχι μόνο εξυπηρετούσε τη δημιουργία των συνθηκών της καθιερωμένης τάξης, αλλά κατέστη δυνατό να «πιστέψει» κανείς στην ύπαρξή της και στην καθολική της αξία.

Ο τυπικός εργάτης συμμορφωνόταν απόλυτα με αυτές τις συνθήκες ύπαρξης και, σε αντάλλαγμα για ένα κομμάτι του κοινωνικού προϊόντος, αποδεχόταν την υπεράσπιση της δικής του κατάστασης υποτέλειας.

Όσοι αποκλείονταν από τη διαδικασία διαφοροποίησης που το κεφάλαιο κατέστησε απαραίτητη, αποτύπωναν την οργή τους σε όρους «έλλειψης αποδοχής», οδηγώντας σε βίαιες καταστροφικές εκρήξεις και σε προοδευτικό εγκλωβισμό εντός του χώρου της μισθωτής εργασίας.

Μια άλλη μειοψηφία διατυμπάνισε τον εαυτό της μέσα σε αυτό το θέαμα: οι ανιχνευτές της φωτιάς, πρόγονοι των σημερινών αρνητών κάθε συνθήκης ανταλλαγής.

1 Σημ wormhole: “make believe” στην αγγλική μετάφραση, η ψευδαίσθηση ότι κάτι που δεν είναι αληθινό είναι αληθινό.

Η αναφορά στον τοξικομανή είναι υποχρεωτική. Ο ανιχνευτής της φωτιάς, καθώς ανήκε σε μια περιορισμένη μειοψηφία, αποτελούσε την πιο συνεκτική απάντηση στην επίσημη κυριαρχία του κεφαλαίου και την αντιπροσωπευτική θεαματική τάξη του (κυριαρχία).

Όπως και το εργοστάσιο, η κατανάλωση ναρκωτικών απαιτούσε ένα πολύ κλειστό πλαίσιο, έναν υποχρεωτικό τόπο όπου παράγεται ή καταστρέφεται ο πλούτος (που σημαίνει το ίδιο πράγμα).

Το να παίρνει κανείς ναρκωτικά ανοιχτά θα ήταν αδιανόητο, όπως αδιανόητο ήταν να παράγει κανείς «νησίδες» ή να οργανώνει τις εργάσιμες ημέρες όπως ήθελε. Το χρήμα ήταν η μέγιστη μορφή του νοητού, είτε με την αφηρημένη μορφή του πραγματικού πλούτου είτε ως μέσο θεαματικής ανταλλαγής.

Τόσο το εργοστάσιο όσο και το άντρο του οπίου απαιτούσαν το θέαμα του εξορκισμού της βίας.

Η μυθική θυσίαⁱⁱⁱ καταναλώθηκε (και κατά πολλούς τρόπους εξακολουθεί να καταναλώνεται ακόμα στις πιο οπισθοδρομικές συνθήκες του κεφαλαίου) για να αποτρέψει τις πραγματικές εκρήξεις βίας.

Ας δούμε τη δεύτερη οριακή περίπτωση. Η παραγωγή δεν αποσκοπεί πλέον απλώς στο να «γίνει πιστευτή»² σε έναν κόσμο αξιών που, πέρα από το θέαμα της παράλογης προκαθορισμένης αρμονίας, δεν έχει κανένα απολύτως νόημα. Προγραμματίζεται ένας πιο άμεσος, μετρήσιμος στόχος, αυτός της επαναληπτικότητας.

Δεν είναι πλέον η επανασύνθεση ποιοτικών αντιθέσεων σε μια πλασματική παγκόσμια αρμονία, αλλά η αθροιστική συσώρευση ομοιομορφιών.

Αν κάποιος κάποτε ωθείτο να αγοράσει μια τηλεόραση, τώρα ωθείται να αγοράσει ολόκληρα τηλεοπτικά προγράμματα, το απόθεμα των αθλητικών, πολιτιστικών, γαστρονομικών, μουσικών κ.λπ. προγραμμάτων.

2 Σημ *wormhole*: “making believe” στην αγγλική μετάφραση.

Το μοντέλο της αξίας είναι ακριβώς αυτή η συσσώρευση. Το ισοδύναμο του καταναλωτισμού θα βουλιάξει σε αυτή τη γενικευμένη ανάγκη για ενότητα του προϊόντος. Τα ρούχα θα είναι όλα ίδια, τα αυτοκίνητα όλα ίδια, οι ταινίες όλες ίδιες, οι σεξουαλικές πράξεις όλες ίδιες, οι χειρονομίες, οι λέξεις όλες ίδιες.

Η ίδια η ικανότητα να αντιλαμβανόμαστε τις διαφορές θα αποδυναμωθεί σε σημείο που θα εξαφανιστεί. Τα κόμικς μας εκπαίδευσαν πριν από πολύ καιρό σχετικά με τη μαγεία της επανάληψης.

Δεν απολαμβάνουμε ένα strip³ του Τσάρλι Μπράουν για την καινοτομία του αλλά για τον τρόπο με τον οποίο η καινοτομία του συνδιαλέγεται μέσα σε μια απόλυτη, ταπεινωτική επαναληπτικότητα. Το ίδιο ισχύει και για τον Diabolik.

Οι ειδικές φυλακές εφαρμόζουν αυτή την τεχνική στο έπακρο: δεν είναι πλέον οι χώροι όπου το αίμα κηλιδώνει τους τοίχους, αλλά εκεί όπου η εμμονική επανάληψη χειρονομιών έχει σχεδόν πλήρως αντικαταστήσει την αιματοβαμμένη αναπαράσταση των βασανιστηρίων του παρελθόντος.

Η επανάληψη είναι ένας απίστευτος παράγοντας στην κλίμακα ολοκλήρωσης μεταξύ παραγωγής και κατανάλωσης.

Οι άλλοτε ξεχωριστές στιγμές μέσα στον αντιπροσωπευτικό κύκλο της ανταλλαγής, σήμερα ενοποιούνται σε σημείο να συγχέονται η μία με την άλλη.

Με αυτόν τον τρόπο η εξουσία κανονικοποιεί το διαφορετικό, γενικεύει το ειδικό, ομογενοποιεί το διαχωρισμένο.

Η πλειονότητα αυτών (και πάλι ο εθισμένος στα ναρκωτικά δεν μπορεί να μείνει έξω) δεν είναι πλέον οι ανιχνευτές της φωτιάς. Η θέληση για να εντυπώσουν στο άγνωστο έχει εξαντληθεί. Δεν υπάρχει πλέον η αναζήτηση για να τεθούν νέα επίπεδα πειραματισμού: η επανάληψη έχει πάρει τη θέση της αναπαράστασης.

3 Σημ wormhole: Λωρίδα(ες) από σκίτσα σε αφηγηματική σειρά.

Το κεφάλαιο δεν χρειάζεται πια να «κάνει να πιστέψουμε», τώρα μπορεί απλώς να σιωπά, ωθώντας τους ανθρώπους να παράγουν/καταναλώνουν για να είναι «σαν τους άλλους» και όχι για να «ξεχωρίζουν από τους άλλους».

Καταναλώνοντας ο καταναλωτής αναπαράγει τον εαυτό του ως τέτοιο, ανήκοντας σε μια κοινωνική ομάδα καταναλωτισμού/παραγωγής, χωρίς να είναι πλέον απομονωμένο απομονωμένο άτομο/καταναλωτής/παραγωγός.

Η ταυτότητα καθιστά αντιληπτές μόνο τις διαφορές μεταξύ των κοινωνικών ομάδων, όχι όμως τις διαφορές εντός της ίδιας της ομάδας. Δεν είναι πλέον ντροπή να φοράμε, σε χιλιάδες περιπτώσεις, το ίδιο τζιν παντελόνι. Αντίθετα, η αποδοχή αυτής της ομοιομορφίας -που έχει προγραμματιστεί από το κεφάλαιο- επιδιώκεται και θεωρείται με ένα είδος γοητείας την οποία η αναζήτηση του διαφορετικού δεν είχε ποτέ στο παρελθόν.

Ας έρθουμε τώρα αντιμέτωποι με το δεύτερο μέρος αυτού του κειμένου, εκείνο που αποσκοπούσε στην εξέταση των λειτουργικών συνθηκών του μέσου πάλης στο οποίο αναφερθήκαμε ως αυτόνομους πυρήνες βάσης.

Το πνεύμα του επαναστατικού συνδικαλισμού που ήταν πάντα παρόν κάποτε σε αυτές τις αυτόνομες οργανωτικές μορφές, φαντάζει, μπροστά στις μεταβαλλόμενες συνθήκες του κεφαλαίου, προορισμένο να εξαφανιστεί.

Ένας αγώνας σε επίπεδο διεκδικήσεων θεωρεί δεδομένο το διάλογο με τα αφεντικά στη βάση μιας πιθανής αναπροσαρμογής των μισθολογικών αντιθέσεων. Το λάθος που έγινε στο παρελθόν ήταν να θεωρηθεί θετική η δραστηριοποίηση προς αυτή την κατεύθυνση, επειδή ένα θετικό αποτέλεσμα έδινε ένα ευρύτερο πεδίο δράσης στους ίδιους τους παραγωγούς.

Αυτό έχει πλέον δρομολογηθεί από το κεφάλαιο αφενός στην κατεύθυνση της θυσιαστικής αναπαράστασης της άρνησης της βίας και αφετέρου στην κατεύθυνση της ομογενοποίησης της συμπεριφοράς καταναλωτή/παραγωγού.

Αυτό δεν σημαίνει ότι αρνούμαστε την εγκυρότητα της μόνιμης σύγκρουσης. Η ταξική σύγκρουση σηματοδοτεί το δραστικό όριο πέρα από το οποίο βρίσκεται το καταραμένο πέπλο της αντιδραστικής δια-ταξικής συνεργασίας. Το θέμα είναι ότι ο εχθρός μας έχει ναρκοθετήσει το δρόμο με παγίδες και είναι σημαντικό να μην πέσουμε σε αυτές.

Μια από αυτές τις παγίδες είναι ο μηδενισμός της αύξησης των πραγματικών μισθών. Δεν είναι αλήθεια ότι είναι δυνατόν να αγοράσει κανείς περισσότερα με την αύξηση των μισθών, απλά τα ίδια πράγματα αγοράζονται σε υψηλότερη τιμή. Η παγίδα ωστόσο είναι ότι κάποιος αγοράζει τα «ίδια πράγματα». Επιπλέον, η μεγαλύτερη παγίδα είναι ότι είμαστε ευτυχείς και ικανοποιημένοι που αγοράζουμε τα ίδια πράγματα που αγοράζουν και οι άλλοι.

Η ενοποίηση της εξίσωσης παραγωγή/κατανάλωση επιτρέπει την υλοποίηση ενός μετώπου αγώνα όπως δεν έχει συμβεί ποτέ στο παρελθόν. Σήμερα η φιγούρα του «προνομιούχου παραγωγού», του εργάτη που έβλεπε τον εαυτό του ως διαφορετικό από τον αποκληρωμένο ή τον λούμπεν προλετάριο δεν υπάρχει πλέον. Στο τεχνικό επίπεδο της παραγωγής τέτοιες διακρίσεις εξακολουθούν να λειτουργούν, ωστόσο εξαφανίζονται.

Σφυρηλατώντας την ανάγκη για επανάληψη, η εξουσία πέτυχε το σημαντικό αποτέλεσμα της απομάκρυνσης των προνομιούχων παραγωγών από τα καταναλωτικά αγαθά που αποτελούσαν «πολυτέλεια» σε σύγκριση με τις ολοένα και μεγαλύτερες μειονότητες, με αποτέλεσμα να ξεσπούν κοινωνικές συγκρούσεις που είναι όλο και πιο δύσκολο να ελεγχθούν. Έπρεπε επίσης να πληρώσει το τίμημα της διάνοιξης του δρόμου για την επανασύνθεση του ταξικού μετώπου.

Η αποσύνθεση της παραγωγής (και επομένως του καταναλωτισμού), οι λεγόμενες κρίσεις, αναμένεται να έχουν πολύ σοβαρότερες επιπτώσεις τώρα απ' ό,τι στη φάση της τυπικής κυριαρχίας, όπου η διαδικασία αντιπροσώπευσης ήταν ικανή να κρατήσει τα παραγωγικά κοινωνικά στρώματα χωριστά από εκείνα που αποκλείονται από τη μισθωτή εργασία.

Μια απρόβλεπτη διάρρηξη της ομοιομορφίας θα μπορούσε να παράγει φαινόμενα μαζικής εξέγερσης σε σύγκριση με τις μικρές υστερικές κρίσεις που προέκυπταν στα καταγώγια του οπίου του παρελθόντος.

Οι διεκδικήσεις για πραγματικές μισθολογικές αυξήσεις έρχονται ωστόσο να γίνουν με διαφορετικό τρόπο, υποχρεώνοντας τους θεσμούς της ταξικής κυριαρχίας να υποχωρήσουν στο ζήτημα των ονομαστικών αυξήσεων. Από την ατομική οικειοποίηση στη συλλογική απαλλοτρίωση, από την κακοτεχνία στις τεχνικές της αποχής, από τη συλλογική μείωση στη συλλογική καταστροφή, από το σαμποτάζ στη δημόσια καταγγελία, από την αντιπληροφόρηση στην αναζήτηση της ικανότητας αυτοοργάνωσης του καθενός: όλα πρέπει να χρησιμοποιηθούν σε μια αντι-ιεραρχική διάσταση.

Αλλά το ζωτικό στοιχείο του μετασχηματισμού πρέπει να συνίσταται στην προσπάθεια να καταστραφεί ο μεγαλεπήβολος μηχανισμός της επαναληπτικότητας, δηλαδή της ομοιογενοποίησης του ατόμου.

Διαλύοντας αυτόν τον κατασταλτικό μηχανισμό θέτει κανείς σε κίνδυνο την ίδια τη σχέση κατανάλωσης / παραγωγής και πραγματοποιεί τις ελάχιστες προϋποθέσεις για επίθεση, γεγονός που του επιτρέπει να διαφυλάξει τη δημιουργικότητα του αγώνα.

Η μυθολογία του παρελθόντος: ο λογότυπος, τα συνθήματα, οι «αναλύσεις που εξηγούσαν τα πάντα», τα ιερά τέρατα μιας εποχής που φαινόταν κοντά στην επανάσταση, πρέπει να αντικατασταθούν από την εφευρετικότητα, την απλότητα, τη μετριοπάθεια, τη συνειδητοποίηση των ορίων και των δυνατοτήτων του καθενός.

Ο πυρήνας δεν είναι το γυμναστήριο της επανάστασης, δεν είναι το σημείο αναφοράς που θα ξεπεράσει την τάξη του καπιταλισμού, ενδεχομένως δεν είναι καν ένα επαρκές όργανο πάλης, αλλά θα μπορούσε να γίνει όλα αυτά και πολύ περισσότερο: θα μπορούσε να γίνει ο μικρός κόκκος άμμου που θα ακινητοποιήσει τη μηχανή του κεφαλαίου.

Alfredo M. Bonanno

i Σημ. Wormhole: για την κατανόηση της έννοιας του θεάματος παραθέτουμε τις παρατηρήσεις του Γ. Ιωαννίδη για την νοηματοδότηση του από τον G. Debord πριν την έκδοση της Κοινωνίας του θεάματος:

“Ο όρος «θέαμα» περιγράφει την “αρχή της μη-παρέμβασης” –δηλαδή την “αρχή” της οργανωμένης από κάποιους παρεμπόδισης/ αποκλεισμού στους υπολοίπους να “παρέμβουν” στα πράγματα. Ο κόσμος μας θεμελιώνεται σε μια ταξική αντίθεση και πιο συγκεκριμένα στη διαίρεση μεταξύ “διευθυνόντων” και “εκτελεστών”.

Αυτή η κεντρική του αντίφαση συνίσταται, ευρύτερα, στο διαχωρισμό μεταξύ εκείνων που οργανώνουν το χωρόχρονο κι εκείνων που τον καταναλώνουν “παθητικά”, δηλ χωρίς δυνατότητα να τον μετασχηματίσουν. Συνεπώς, με βάση αυτά τα δεδομένα: το “θέαμα” (όπως ακριβώς και το εμπόρευμα στο Μαρξ) είναι ένα δευτερεύον αποτέλεσμα του αποκλεισμού των ανθρώπων από τις διαδικασίες οργάνωσης και μετασχηματισμού της ζωής τους, πρωτεύων, άρα κεντρικός στην υπάρχουσα κοινωνία, είναι αυτός ο αποκλεισμός των “εκτελεστών-σκλάβων” από τους “διευθύνοντες-κυρίους”, με διακυβευόμενο αντικείμενο την οργάνωση και μετασχηματισμό των συνθηκών ζωής. (Γιάννης Δ. Ιωαννίδης, “Η κοινωνία του θεάματος σήμερα.”)

καθώς και τα λόγια του ιδίου με ένα απόσπασμα από την “Ένοπλη χαρά”:

“Το εμπόρευμα δομεί από μόνο του την βαθιά χρήση του συμβόλου. Γίνεται έτσι σημείο αναφοράς, μέτρο μέτρησης αξία συναλλαγής. Το θέαμα αρχίζει. Οι ρόλοι μοιράζονται. Αναπαράγονται. Επ’ αόριστον. Χωρίς αξιοσημείωτες τροποποιήσεις, οι ηθοποιοί προσηλώνονται στην υποκριτική.

Η ικανοποίηση της ανάγκης γίνεται ένα ανακλαστικό αποτέλεσμα, περιθωριακό. Το πιο σημαντικό είναι η μεταμόρφωση του ανθρώπου και όλων των υπόλοιπων σε «πράγμα». Η φύση μετατρέπεται σε «πράγμα». Χρησιμοποιούμενη εκμαυλίζεται και εκμαυλίζει τα ζωτικά ένστικτα του ανθρώπου. Μεταξύ της φύσης και του ανθρώπου ανοίγονται ευρείς χώροι, που χρήζουν πλήρωσης. Γι' αυτό προνοεί η ίδια η επέκταση της εμπορικής αγοράς."

- ii Σημ. Wormhole: για την έννοια της επαναληπτικότητας παραθέτουμε το απόσπασμα από την "Κριτική του Διαχωρισμού" του Γκυ Νπεμπόρ:

"Ένας καλά εδραιωμένος κανόνας είναι ότι κάθε διατύπωση που δεν παριστάνεται με εικόνες σε μια ταινία πρέπει να επαναλαμβάνεται – ειδικά όμως θα διαφύγει από τους θεατές. Αυτό ίσως είναι αλήθεια. Αλλά η ίδια αυτή αποτυχημένη επικοινωνία λαμβάνει χώρα συνεχώς στις καθημερινές συναντήσεις."

καθώς επίσης και το σχόλιο του Ραούλ Βανεγκέμ στην "Επανάσταση της καθημερινής ζωής":

"Η ιδεολογία, η πληροφόρηση, η κουλτούρα κοντεύουν ολοένα να χάνουν το περιεχόμενο τους για να γίνουν καθαρή ποσότητα. Όσο λιγότερη σημασία έχει μια πληροφορία, τόσο περισσότερο επαναλαμβάνεται και τόσο αποτελεσματικότερα ξεμακραίνει τους ανθρώπους από τα πραγματικά τους προβλήματα.

- iii Σημ. Wormhole: για την κατανόηση της έννοιας της μυθικής θυσίας παραθέτουμε ένα απόσπασμα από την "Επανάσταση της καθημερινής ζωής" του Ραούλ Βανεγκέμ:

“Στις “Κοινοτυπίες βάσης (international situationiste, αριθμ. 7 και 8), έδειξα πως η διαλεκτική αφέντη και δούλου συνεπαγόταν την κάλυψη της αληθινής θυσίας του δούλου με τη μυθική θυσία του αφέντη -ο ένας θυσιάζοντας πνευματικά την αληθινή του εξουσία στο γενικό συμφέρον, ο άλλος θυσιάζοντας υλικά την αληθινή του ζωή σε μια εξουσία που την μοιράζεται φαινομενικά”